

XIVA XONI SHERG'OZIXONNING CHERKASSKIYGA QARSHI QO'LLAGAN HIYLASI VA UNING TARIXIY AHAMIYATI

O'zbekiston Respublikasi

Oliy Ta'lim, Fan va Innovatsiyalar Vazirligi

Huzuridagi Kasbiy Ta'lim Agentligi

Toshkent Viloyati Kasbiy Ta'lim Boshqarmasi

Ohangaron tumani 1-son texnikumi tarix fani o'qituvchisi

Yuldasheva Zaira Zamirovna

Annotatsiya: Mazkur maqolada XVIII asr boshlarida Xiva xonligi va Rossiya imperiyasi o'rtasidagi munosabatlar, xususan, Xiva xoni Sherg'ozixonning rus harbiy qo'mondoni Aleksandr Bekovich-Cherkasskiy boshchiligidagi ekspeditsiyaga qarshi qo'llagan siyosiy va harbiy hiylasi tahlil qilinadi. Ushbu voqea Markaziy Osiyo tarixida muhim o'rin tutib, Xiva xonligining mustaqilligini saqlab qolishdagi diplomatik va harbiy mahoratini namoyon etadi.

Kalit so'zlar: Xiva xonligi, Sherg'ozixon, Bekovich-Cherkasskiy, Rossiya imperiyasi, diplomatiya, harbiy strategiya, Markaziy Osiyo tarixi.

Kirish

XVIII asr boshlarida Rossiya imperiyasi Markaziy Osiyoga kirib borish va savdo yo'llarini nazorat qilish maqsadida bir qator harbiy-siyosiy harakatlarni amalga oshirdi. Bu siyosat doirasida Rossiya podshosi Pyotr I tomonidan 1717-yilda Aleksandr Bekovich-Cherkasskiy boshchiligidagi Xiva xonligiga harbiy ekspeditsiya yuborildi. Ekspeditsiyaning asosiy maqsadi Xiva xonligini Rossiya ta'siriga bo'ysundirish hamda Amudaryo havzasidagi strategik hududlarni nazorat qilish edi. Biroq ushbu yurish Xiva xoni Sherg'ozixonning mohirona siyosati tufayli muvaffaqiyatsizlikka uchradi.

Bekovich-Cherkasskiy ekspeditsiyasining maqsadi

Rossiya imperiyasi Kaspiy dengizining sharqiy qirg'oqlarini o'rganish, Hindistonga olib boruvchi savdo yo'llarini aniqlash va Markaziy Osiyoda o'z

mavqeini mustahkamlashga intilardi. Shu maqsadda Bekovich-Cherkasskiy qo'mondonligida bir necha ming kishilik qo'shin Xiva tomon yo'l oldi. Ekspeditsiya dastlab muvaffaqiyatli harakat qilgan bo'lsa-da, cho'l hududlaridagi og'ir sharoitlar, suv tanqisligi va mahalliy aholining qarshiligi rus qo'shinining ahvolini murakkablashtirdi.

Sherg'ozixonning harbiy-siyosiy hiylasi

Xiva xoni Sherg'ozixon rus qo'shinining son va qurol-yarog' jihatidan ustunligini hisobga olib, ochiq jang qilish o'rniga diplomatik va strategik usullardan foydalanishga qaror qildi. U Bekovich-Cherkasskiy bilan muzokaralar olib borib, go'yoki tinchlik shartnomasi tuzishga tayyor ekanligini bildirdi. Sherg'ozixon rus qo'mondonini ishontirishga muvaffaq bo'ldi va qo'shnlarni bir necha guruhlariga ajratib, turli hududlarga joylashtirishni tavsiya etdi. Bekovich-Cherkasskiy ushbu taklifni qabul qildi. Natijada rus qo'shinlari tarqoq holatga tushib qoldi va o'zaro harbiy yordam ko'rsatish imkoniyatidan mahrum bo'ldi. Shundan so'ng Xiva lashkarlari alohida-alohida joylashgan rus otryadlariga hujum qilib, ularni tor-mor keltirdi. Bekovich-Cherkasskiyning o'zi ham asir olinib, keyinchalik qatl etildi. Ekspeditsiyaning deyarli barcha a'zolari halok bo'ldi yoki asirga tushdi.

Voqeaning tarixiy ahamiyati

Sherg'ozixonning ushbu harakati Xiva xonligining siyosiy mustaqilligini saqlab qolishda muhim rol o'ynadi. Rossiya imperiyasining Markaziy Osiyoga ilk jiddiy harbiy yurishlaridan biri muvaffaqiyatsizlik bilan yakunlandi.

Mazkur voqea bir necha jihatdan ahamiyatlidir:

- Xiva xonligining harbiy va diplomatik salohiyatini namoyon etdi;
- Rossiyaning Markaziy Osiyodagi siyosiy rejalarini vaqtincha to'xtatdi;
- Mahalliy hukmdorlarning strategik fikrlash qobiliyatini ko'rsatdi;
- XVIII asr Markaziy Osiyo tarixidagi muhim siyosiy voqealardan biri

sifatida tarixda qoldi.

Tarixiy manbalarda voqeaning yoritilishi

Bekovich-Cherkasskiy ekspeditsiyasi haqida rus va mahalliy tarixiy manbalarda turlicha ma'lumotlar uchraydi. Rossiya tarixchilari bu voqeani imperiyaning muvaffaqiyatsiz harbiy yurishi sifatida baholagan bo'lsalar, mahalliy manbalarda Sherg'ozixonning donoligi va siyosiy mahorati alohida ta'kidlanadi. Tarixiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, Sherg'ozixon tomonidan qo'llangan strategiya bevosita harbiy kuchdan ko'ra diplomatik usullar va psixologik ta'sirga asoslangan bo'lib, o'z davri uchun samarali siyosiy vosita hisoblangan.

Xulosa

Xiva xoni Sherg'ozixonning Bekovich-Cherkasskiy ekspeditsiyasiga qarshi qo'llagan hiylasi Markaziy Osiyo tarixidagi eng qiziqarli harbiy-siyosiy voqealardan biridir. Ushbu hodisa Xiva xonligining mustaqilligini saqlab qolishga xizmat qilgan hamda mahalliy hukmdorlarning strategik tafakkuri va diplomatik mahoratini namoyish etgan. Sherg'ozixonning siyosiy donoligi natijasida Rossiya imperiyasining XVIII asr boshlaridagi rejalari amalga oshmay qolgan va bu voqea tarix sahifalarida muhim o'rin egallagan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ahmedov B. *O'zbekiston tarixi manbalari*. – Toshkent: O'qituvchi, 2001.
2. Rajabov Q. *O'zbekiston tarixi*. – Toshkent: Sharq, 2019.
3. Gulomov Y. *Xorazmning sug'orilish tarixi*. – Toshkent, 1959.
4. Ziyayev H. *O'zbekistonning Rossiya bilan munosabatlari tarixi*. – Toshkent, 1998.
5. Bartold V.V. *Turkiston mo'g'ullar istilosi davrida*. – Toshkent: Sharq, 1993.
6. O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. – Toshkent: O'zME.